

FAMILY LITERACY – LÆSEPRAKSIS I FAMILIEN

CAROLINE SEHESTED. CAND. MAG I LITTERATURHISTORIE OG ÆSTETIK & KULTUR, MASTER I BØRNELITTERATUR, LEKTOR I DANSK, UCC,
SAMT PROJEKTLEDER PÅ PROJEKT FAMILIELÆSNING

I familier, hvor man læser meget, er der ofte bøger på hylderne i hjemmet og bøger blandt både dåbsgaver, fødselsdags- og julegaver. Forældrene har læst højt for deres barn, de vil typisk være brugere af biblioteket og har sørget for, at barnet kommer på biblioteket i det omfang, familiens tid tillader det.¹

Vi må derfor have en formodning om, at børn, der ikke får læst op i hjemmet, og som ikke er omgivet med bøger i hjemmet, som regel ikke vil søge oplæsningssituationer i daginstitutioner frivilligt og ikke vil have de samme forudsætninger for at bryde læsekoden som børn, der har været omgivet af og fået læst op af bøger gennem opvæksten. I Projekt familielæsning, der er et samarbejde mellem Nationalt Videncenter for Læsning og Hillerød Bibliotek, arbejder vi med at få kontakt til de familier, som biblioteket ellers aldrig ser som brugere og dermed også de børn, der vokser op i familier, for hvem bøger og oplæsningssituationer ikke er en selvfølgelig del af barndommen. Det, vi vil undersøge og ønsker at være med til at udvikle hos disse familier, er det, man kan kalde *family literacy*.

I denne artikel ønsker jeg at redegøre for, hvilke forskningsresultater der har inspireret til Projekt familielæsning og forsøge at indkredse den definition af *family literacy*, vi arbejder ud fra i dette projekt.

Literacy – hvad?

Ordet literacy dukker mere og mere op som et begreb i den danske faglitteratur, men selv om mange taler og skriver om det, synes det ikke at være det samme indhold og den samme betydning af ordet, der bliver beskrevet. HOT-undersøgelsen 2012 (som er en sammenfatning af, hvad en gruppe forskere, praktikere og ansatte på landets professionshøjskoler mener er hot og bør være hot på læseområdet, gennemført gennem de sidste tre år af Nationalt Videncenter

for Læsning) viste da også, at mange peger på, at det er et interessant felt at drøfte, men igen: drøfte hvad? Den gruppe, der er blevet adspurgt i 2012, peger på, at begrebet literacy kan forstås på mange forskellige måder: Som en helhedsorienteret praksis på tværs af fag og læreplaner, en sammenhængen mellem læsning og skrivning, det små børn udvikler inden skolen via egne udtryksformer og i uformelle læreprocesser, en social praksis, der udfolder sig og anvendes i både den skriftlige og mundtlige manifestation af sproget samt at en forståelse af at sprog, læsning og skrivning skal ses i en socialkulturel kontekst. Hot-undersøgelsen understreger altså, at det er et ganske bredt felt, vi henviser til, når vi anvender termen literacy.

Den danske forsker Kjeld Kjertmann forsøger i sin artikel *Literacy på dansk* at favne og rammesætte, hvad det er, vi taler om, når vi taler om literacy, og han kommer også med et bud på et dansk overbegreb, som kan sættes i stedet for literacy nemlig: tekstsprogskultur. Samtidig kommer han med bud på oversættelser af «underkategorier» af literacy, hvor han bl.a. oversætter underkategorien *family literacy* til tekstsprogsbrug i familien

Family Literacy

Carina Fast, som i sin doktordisputats "Sju barn lär sig läsa och skriva" undersøger syv børns forskellige socialisering ind i skriftsproget, diskuterer også begrebet literacy, dog uden at komme med et bud på en oversættelse af begrebet. I sin undersøgelse ser Carina Fast læsning og skrivning som en praksis, der til enhver tid påvirkes af sociale, kulturelle, religiøse og økonomiske omstændigheder, altså af den familiemæssige og kulturelle baggrund barnet vokser op i. Underkategorien *Family literacy* kan altså igen indkredses som den familiekultur for læsning, det lille barn socialiseres ind i. Således er der allerede, før

barnet møder institutionslivet, indlejret en masse koder for, om man læser, og hvordan man læser, samt hvorfor man læser jf. Fasts undersøgelse.

Anvender man Bourdieus symbolske kapitalbegreb, hvor man ser et menneske som værende i besiddelse af større eller mindre kapitaler til at indgå i sociale sammenhænge med, er det således barnets kulturelle kapital, der påvirkes af familiens læsekultur. Enten kender barnet kulturen omkring læsning og bøger, eller også er barnet ukendt med, hvad der forventes af det, når det indgår i en læsekultur som f.eks. en højt-læsnings-situation i daginstitutionen. Barnets habitus, som er den erfaring, barnet har samlet gennem livet, og som barnet handler og agerer efter i sociale sammenhænge bevidst som ubevidst, vil indeholde elementer af en læsekultur eller – måske lige så vigtigt – fravær af elementer af en læsekultur afhængig af barnets family literacy. Derfor er det vigtigt som fagperson, der arbejder med udvikling af barnets læsekultur både i daginstitution og skole at kende barnets sociokulturelle baggrund i forbindelse med læsning.

Forskning i udlandet der relaterer til family literacy

I den følgende del af artiklen vil jeg opridse, hvilke internationale og nationale forskningsprojekter der ligger bag tankerne om projekt familielæsning for derved at nå frem til den definition af family literacy, vi arbejder ud fra i projektet.

Forskeren Shirley Brice Heath fra Stanford University har af flere omgange beskæftiget sig med at undersøge børns sociokulturelle baggrund for læsning. I sin artikel *What no bedtime story means: Narrative skills between home and school* (1986) formidler hun sin undersøgelse af tre forskellige sociale miljøer i det sydøstlige USA: Roadville, Trackton og Maintown, hvor hun har haft fokus på, hvordan bøger og samtaler indgår på forskellig vis i børnenes opdragelse og socialisering, og hvorledes denne opdragelse/socialisering påvirker barnets senere møde med skolen og de forventninger, der er her til børns måder at indgå i læsesituationer på.

Roadville er et hvidt arbejderklasse miljø. Familierne ser en klar arbejdsdeling i, at det er lærerens job at uddanne barnet, og at det er forældrenes opgave at få barnet i skole. I dette miljø hjælper man sjældent barnet med lektierne, og man har ikke store forventninger til, at barnet skal få en højere uddannelse. Roadville-børnene har bøger i hjemmet, men oplæs-

nings-situationen og samtalen om bøgerne er knyttet til f.eks. at kunne genkende bogstaver.

Det andet miljø, Trackton, er et afroamerikansk arbejdersamfund. Undersøgelserne viser, at børnene er omgivet af lyd og samtaler, men ikke inddrages i dem. Forældrene læser bøger, men ikke for børnene. Der er ingen rutine for oplæsning omkring sengetiden. De ældre børn forsøger at lege skole eller læse for de yngre, men der er ingen støtte fra de voksne til disse lege.

I Maintown, som er det sidste miljø, Shirley Brice Heath undersøger, fokuserer hun specielt på læsekulturen i en gruppe skolelæreres familier. De børn, der vokser op i dette miljø, er således på forhånd en del af skolekulturen. I Maintown er der mange læse-/skriveaktiviteter i familien: Man læser godnathistorier, læser på kasserne til morgenmadsprodukter, og forældre gør børnene opmærksomme på trafikskilte og fjernsynsreklamer m.m. Forældrene i Maintown har positive holdninger til bøger og opdrager børnene til at passe godt på bøger.

I forhold til begrebet family literacy viser Shirley Brice Heath's undersøgelse altså, at der er forskellige holdninger til, hvad bøger er, hvordan bøger skal bruges, hvordan man taler om bøger, og hvordan man taler med børn om bøgerne i forskellige sociokulturelle miljøer. Carina Fast bygger bl.a. sin forskning på Shirley Brice Heath's forskning. I sin doktordisputats undersøger hun syv børns forskellige opvækstforhold og disses indflydelse på børnenes tilgang til skrivning og læsning. Carina Fast følger børnene i tre år fra børnehaven til indskoling, fra de er 4, til de er 7 år gamle.

Undersøgelsen viser, at børnene vokser op med meget forskellige læsepraksisser – eller kultur for læsning i familien, og at deres kompetence til at afkode skriftsproget og dermed at lære at læse påvirkes af flere ting gennem deres opvækst. Fast vælger at fokusere på følgende elementer af påvirkning, som alle er med til at udgøre den konkrete family literacy, der følger det konkrete barn:

- Familie
- Bedsteforældre
- Søskende
- Tekster i hjemmet
- Sprog
- Religion
- Højtider og fødselsdage

Familiens betydning for barnets literacy ligger blandt andet i de traditioner for læsning, som familien bringer med sig. Et af børnenes forældre kan huske, at hans far læste avis, og han husker det som noget positivt. En anden forælder vil gerne ændre den læsepraksis, han selv husker fra sin barndom:

...Min far kunne ind i mellem læse tegneserier for os. Der var jo hyggestunder. Men historier – nej aldrig. Jeg tror historier er vigtige. Jeg mærker, at jeg som voksen aldrig selv har været interesseret i at læse bøger. Jeg håber, at mine børn vil blive det.

(Fast s. 61)

Carina Fast undersøger også forholdet mellem børnene og bedsteforældrene i forhold til, hvilke læsepraksisser der videregives i socialiseringen af barnet. Her citeres to af mødrene i undersøgelsen, hvor de hver især fortæller om børnenes mormødres måde at påvirke børnene på i forhold til at læse:

Som forhenværende lærer læser mor jo tidligt meget bevidst op for børnene. Når hun læser for børnene, peger hun i læseretningen og lignende småting. Se her er O, dit bogstav. Mens hun sidder og skaber hygge og har et af børnene på skødet, påvirker hun samtidig hele tiden.

(Fast s. 62)

Min mor kan ikke skrive. Hun blev gift, mens hun var lille...måske 15. Efterfølgende fødte hun barn næsten hvert år. Min mor fortalte gerne, mest gamle historier eller hvad hun havde hørt, mens hun var lille.

(Fast s. 63)

Alle de syv børns hjem er fyldt med tekster, men der er forskel på, hvor meget de forskellige familier inddrager tekster og bruger dem til dialog med børnene.

Ser man på Shirley Brice Heath's og Carina Fast's undersøgelser, er der helt klart stor påvirkning af barnets literacy i familien, og der er således også stor forskel på, hvilke forudsætninger barnet har i mødet med skolens forventning til at indgå i en læsekultur. I forhold til at udvikle et barns literacy i professionel sammenhæng som daginstitution eller skole er det ifølge de to nævnte undersøgelser nødvendigt at inddrage, undersøge og spørge til forældrenes praksis for og kultur for læsning i hjemmet.

Forskning i Danmark der relaterer til begrebet family literacy

Helle Bundgaard og Eva Gulløv skriver i deres bog: *Forskel og fællesskab. Minoritetsbørn i daginstitution* bl.a. om, hvordan børns tilgang til bøger, eller det, som Eva Gulløv kalder for læsepraksisser, har betydning for deres mulighed for at indgå i forskellige sociale situationer i løbet af en dagligdag. Deres iagttagelser viser bl.a., at det er vigtigt, at børn der skal lege sammen, har den samme referenceramme. En sådan referenceramme kan være en børnebog, og at der i legen indgår personer eller situationer, der er lånt fra en bog. Kender barnet ikke til bogen, bliver det svært at lege med og indgå i forhandling om legen. I andre situationer handler det om, at de voksne har en forventning om, at barnet har en læsepraksis med sig fra hjemmet, og at barnet altså ved, hvad der forventes af det i en læsesituation, samt at det sprogligt er i stand til at honorere den forventning, bogen stiller til barnet som læser. Eva Gulløv og Helle Bundgaards pointe med denne del af undersøgelsen er, at pædagogerne ikke kan forvente, at alle børn har en læsepraksis på forhånd, og at dette er noget, pædagogerne bør forholde sig til i deres pædagogiske arbejde med børnene.

Herhjemme har man fra statens side forsøgt at påvirke socialt udsatte familiers kultur for læsning via Bogstartsprogrammet. Et program, hvor børn i udsatte familier i løbet af en fireårig periode får udleveret fire bogpakker af lokale bibliotekarer, der møder familierne i deres eget hjem. Meningen er, at bibliotekarerne skal formidle glæden ved at læse og samtidig fortælle om, hvorfor det er vigtigt, at familierne læser for deres børn.

Det overordnede formål med programmet er at:

- Give børn og deres forældre gode fælles oplevelser med bøger
- Styrke forældrene i at støtte deres børns sproglige udvikling
- Fremme børns kærlighed til bøger og opmuntre familier med små børn til at benytte sig af bibliotekets tilbud

Her ser man det som et statsligt projekt at gå ind og ændre ved særligt udvalgte familiers læsepraksis. Projektet blev igangsat i 2009, og der er indtil nu lavet to rapporter i forbindelse med evalueringen af projektet. Den ene rapport dækker familiernes modtagelse af bøgerne: *Kan bogstart gøre en forskel* af Dorte Bleses. Den anden rapport: *Bogstart - mellem*

privat gæst og faglig formidler af Frederikke Winther dækker bibliotekarernes oplevelse af at skulle formidle bøger og udvikle læsepraksisser i familierne.

I bogstartsrapporten: *Kan bogstart gøre en forskel* peger konklusionerne på, at bogpakkerne kan være med til at ændre nogle af familiernes læsevaner, og at formidling om, hvordan man kan læse for sit barn, er noget af det, der ønskes mere af. At uddele bogpakker ses altså som noget positivt, men en egentlig ændring af læsepraksis i familien sker først ved, at fagpersoner formidler bøger og viser, hvorledes familierne konkret kan anvende bøgerne f.eks. ved at pege på billederne og ved at gå i dialog med barnet om bøgerne.

I rapporten *Bogstart – mellem privat gæst og faglig formidler* viser konklusionen også, at det er formidlingen af bøgerne til familierne, der skal arbejdes med. Positive ændringer af læsepraksisser sker ikke kun, fordi man giver bøger som gave. Familierne er nødt til at få mere råd og støtte i, hvordan og hvorfor de skal læse med børnene, og derudover er der også en pointe i, at familierne skal have en sproglig forudsætning for at kunne skabe en læsepraksis omkring litteratur på dansk der, hvor familierne har et andet modersmål end dansk.

I undersøgelsen *Hvad skaber en lystlæser?* af Henriette Romme Lund, der har til formål at undersøge, hvad der gør, at nogle børn bliver til det, vi kalder lystlæsere, viser konklusionen også, at de børn, der bliver lystlæsere, alle er vokset op i familier, hvor der er en veludviklet kultur omkring bøger og læsning. Børnene peger på, at familien er kilde til inspiration for deres brug af bøger og valg af litteratur. Undersøgelsen viser, at børnenes forældre forærer dem bøger, tager børnene med i boghandlen eller på biblioteket. Undersøgelsen viser også, at børnene er kommet på biblioteket som små, hvilket har givet dem et godt kendskab til konventioner omkring biblioteksbesøg. Endelig viser undersøgelsen, at næsten samtlige børn husker at have fået læst højt som mindre.

Vi har altså i Danmark flere undersøgelser, der kredser om emnet familier, læsepraksis og påvirkning af barnets literacy, men endnu har vi ingen egentlig undersøgelse af børnenes sociokulturelle miljø påvirkning af barnets kompetence til at lære at læse og forholde sig til det læste, eller af hvorledes fagpersoner kan bruge denne viden til at arbejde med udvikling af det enkelte barns literacy.

Projekt familielæsning

Projekt familielæsning er et projekt, der forløber i 2012. Bibliotekarne på Hillerød Bibliotek samarbejder med lokale institutioner, der har kontakt til familier, for hvem det ikke er naturligt at gå på biblioteket eller at socialisere deres børn ind i en læsekultur. For at kunne opleve biblioteket som et naturligt sted at komme med sine børn, vurderer vi, at man nødt til at opleve biblioteket som et trygt sted og som et sted, hvor man har en relation til bibliotekarne. Derfor arbejder vi i projektet på at give familierne en forudsætning for at blive lånere på biblioteket. Dette sker ved, at vi inviterer familierne på biblioteket en aften efter bibliotekets normale lukketid. Her vil hver familie blive tilknyttet en bibliotekar, der viser den enkelte forælder rundt på biblioteket og viser, hvorledes lån og aflevering af bøger foregår, hvor man kan tilbringe tid med sit barn på biblioteket, hvor toilet og pusleplads befinder sig, og hvilke bøger, film, spil og blade det er muligt at låne med hjem. I det hele taget har vi sammen prøvet at italesætte alle de konventioner, der er omkring et biblioteksbesøg for at se, om vi kan anskueliggøre dem for mennesker, der ikke er socialiseret ind i disse konventioner. Den aften familierne kommer på besøg på biblioteket, vil der være tilbud om pasning af familiens børn i børnebiblioteket, og der vil blive serveret et måltid mad. Håbet er, at nogle af familierne bliver lånere på biblioteket fremover, og at der knyttes en relation mellem familierne og bibliotekarne. Det kan give mulighed for, at bibliotekarne på sigt kan inspirere familierne til at samtale om bøger, understøtte børnenes naturlige optagethed af billeder, tal og bogstaver i bøgerne og understøtte børnenes fornemmelse for den narrative struktur og fiktioner samt give mulighed for en udvidelse af barnets referenceramme med henblik på barnets evne til at indgå i lege og samtaler med andre børn og voksne. Familiebesøgene foregår i september 2012, og primo 2013 vil der blive udgivet en rapport om projektet, som bygger på midler tildelt af Styrelsen for Bibliotek og Medier.

I første omgang handler det dog om at få kontakt til familierne, og derfor har vi et tæt samarbejde med de pædagoger, der allerede er tilknyttet institutionerne og familierne. Pædagogerne er blevet bedt om at udpege familier, der ikke af sig selv ville opsøge biblioteket, og hvor familierne ikke af sig selv bruger oplæsning som en samværsform.

I næste omgang håber vi at blive klogere på familiernes praksis for læsning for derved at kunne inspirere dem til at begynde at bruge bøger og højtlesning som en samværsform og som en udvidelse af den family literacy, der allerede er tilknyttet familien.

Vi vil bl.a. gennem interview med familierne og samtaler med de tilknyttede pædagoger undersøge om:

- det er en familie, hvor bøger og samtale er en selvfølge
- forældrene selv læser bøger
- forældrene samtaler med børnene under oplæsning
- det er en familie, hvor barnet bliver inddraget i skrivesituationer som f.eks. at skrive sit eget navn eller lave sit eget tegn i form af en signaturtegning på breve o.l.
- hvilke værdier familien knytter til oplæsning og bøger

Det skal nævnes, at fordi projektet er støttet af Styrelsen for Bibliotek og Medier, er det naturligt at

fokuserer på kultur for højtlesning, men at et barns family literacy også består af mange andre påvirkninger end oplæsning. Carina Fast peger bl.a. på, at hjemmene har mange tekster, f.eks. på morgenmadsprodukter, men at der er stor forskel på, hvorledes familierne inddrager mulighederne for samtaler omkring de tekster, ud over bøger, der er i et familieuivers.

Projektet familielæsning i Hillerød går altså ud fra en forståelse af begrebet literacy som kompetencen til at afkode og bruge skriftsproget (at læse og skrive) og at kunne forholde sig reflektivt til det læste og skrevne, og at barnets literacy skal ses i en socio-kulturel kontekst. For at være med til at udvikle et barns literacy som fagperson er man nødt til at have kendskab til den family literacy, som barnet er vokset op i. Undersøgelser af forskellige sociale miljøers

læsepraksis og kultur for læsning findes endnu ikke i Danmark. Men det kunne være interessant og gavnligt med undersøgelser, der kortlægger, hvad det er, der er med til at skabe den gode læser, ikke blot i forståelsen: en læser der er god til at afkode bogstaverne, men en læser der også er i stand til at diskutere og drøfte tekst og litteratur på et mere abstrakt plan.

Referencer

Bleses, Dorte (2011): *Kan bogstart gøre en forskel* (Rapport, Styrelsen for Bibliotek og Medier)

Fast, Carina (2009): *Literacy – I familie, børnehave og skole*. Klim.

Gulløv, Eva & Bundgaard, Helle (2008): *Forskel og fællesskab. Minoritetsbørn i daginstitution*. Hans Reitzels Forlag.

Heath, Shirley Brice (1986): *What No Bedtime Story Means: Narrative Skills at Home and School*, in *Studies in the social and cultural foundations of language*; No.3. Cambridge University Press 1986.

Kjertmann, Kjeld (2009): *Literacy på dansk – en diskussion med forslag til danske termer på området*. Sprogforum nr. 46, oktober 2009.

Lund, Henriette Romme (2007): *Hvad skaber en lystlæser. Hvad kendetegner børn, som læser af lyst? Og hvordan oplever børn at deltage i en læsefremmende aktivitet?* Nedslag i børnelitteraturforskningen nr. 8.

Lund, Henriette Romme (2012): *HOT2012*. Dansk lærerforeningens Forlag.

Sehested, Caroline (2009): *Pædagogens grundbog om børnelitteratur*. Høst & Søn.

Sehested, Caroline (2012): "Om brugen af bogmærker og anden nyttig viden for pædagoger om børn og bøger" i Red. Martin Sørensen: *Sproget i spil og leg. Pædagogisk arbejde med børn og unge*. Akademisk Forlag 2012.

Winther, Frederikke (2011): *Bogstart – mellem privat gæst og faglig formidler* (Rapport, Center for Børnelitteratur, Aarhus Universitet)

Bogstart: <http://www.bibliotekogmedier.dk/biblioteksomraadet/fokusomraader/boern/bogstart/>

---

1 Henriette Romme Lunds undersøgelse: *Sådan skaber du en lystlæser* fra 2007